

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Japan – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2018

I. SAMMANFATTNING

Japan är en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem och konstitutionell monarki. Grundläggande mänskliga rättigheter garanteras i landets konstitution. Därutöver finns en omfattande lagstiftning till skydd för de mänskliga rättigheterna. Respekten för dessa är överlag god med vissa undantag.

Rättsstatens principer är förankrade i konstitutionen och respekteras i allmänhet. Korruption inom statsapparaten är ovanligt men förekommer. De senaste åren har pressfriheten försämrats i landet på grund av att lagändringar lett till ökad självcensur inom journalistkåren.

Japan tillämpar dödsstraff och under 2018 ökade antalet avrättningar till den högsta nivån på ett decennium. Den politiska debatten om dödsstraffets avskaffande har länge stått stilla. Behandlingen av dödsdömda har kritiserats av bland annat FN:s kommitté mot tortyr. Kommittén har också riktat kritik mot Japans så kallade ersättningsfängelser, där misstänkta kan hållas häktade under lång tid i väntan på åtal. Även situationen i landets häkten och polisens tillvägagångssätt under förhör har kritiserats.

Flera former av diskriminering är förbjudna enligt lag men landet saknar en generell diskrimineringslag. Vidare finns ingen lagstadgad definition av diskriminering och diskrimineringslagstiftningen anses vara tandlös.

Det japanska samhället är långt ifrån jämställt. Diskriminering av kvinnor och sexuella trakasserier är vanligt förekommande, inte minst på arbetsmarknaden. Löneskillnaderna mellan könen är stora och kvinnor är underrepresenterade i det politiska och offentliga livet. Andelen kvinnor som arbetar uppgår till omkring 70 procent, men mindre än hälften är heltidsanställda. Vidare slutar kvinnor i stor utsträckning arbeta efter att de fött sitt första barn. Regeringen arbetar för att öka kvinnors deltagande i arbetslivet, men utvecklingen går långsamt.

Social diskriminering av nationella minoriteter och urfolk är föremål för kritik från FN-kommittéer och civilsamhällesorganisationer. Människohandel förekommer och drabbar särskilt kvinnor från minoritetsgrupper samt migranter. Sexhandeln i landet är omfattande och prostitution förekommer även bland minderåriga. På senare år har det skett en ökning av antalet rapporterade fall av barnmisshandel. Regeringen har därför inlett arbete med att skärpa lagstiftningen härvidlag med sikte på parlamentsgodkännande 2019.

Japan har den högsta medellivslängden i världen. I allmänhet lever man materiellt sett väl, med god tillgång till hälsovård, utbildning, arbete och boende. Inkomstskillnaderna och den relativa fattigdomen har dock ökat på senare år.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Rättsstatens principer respekteras i allmänhet i Japan. Både nationella och internationella rättsliga avgöranden verkställs. Rättsväsendet och tillsynsorganen har integritet och kan verka effektivt i förhållande till den verkställande makten och andra delar av staten.

Enskilda har tillgång till rättsväsendet och har möjlighet att utkräva ansvar av offentliga och privata aktörer. Myndigheters beslut kan överklagas. Ämbetsmän tillsätts eller skiljs från sina ämbeten baserat på meriter och inte på godtyckliga grunder.

Korruption inom rättsskipningen, förvaltningen och andra viktiga samhällsfunktioner är ovanligt. Enskilda och företag som verkar i Japan löper låg risk att stöta på korruption. Landet rankas som nummer 18 av 176 länder på Transparency Internationals index över upplevd

korruption 2018 och som nummer 15 av 113 på World Justice Projects rättsstatsindex 2017–2018.

Det förekommer inga uppgifter om systematisk diskriminering inom rättsväsendet eller om att det skulle föreligga skillnader mellan olika personers tillgång till rättvisa.

Rättssäkerhet

Regler till skydd för rättssäkerhet stadgas i lag. Det japanska rättssystemet betonar dock starkt vikten av erkännanden och sådana ligger till grund för en stor majoritet av alla fällande domar i brottmål. Polisen har lagstadgad rätt att genomföra förhör utan närvaro av den misstänktes försvarsadvokat samt rätt att neka försvaret tillgång till bevismaterial. Förhör genomförs ibland under flera dagar i sträck, i upp till tio timmar per dag. Systemet kritiserar av civilsamhällesorganisationer som menar att det finns en påtaglig risk för framtvingade erkännanden och felaktiga domar. Även FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har ifrågasatt rättssäkerheten i samband med förhör. Vidare har dokumentationen av polisförhör under lång tid kritiserats för att vara bristande. Det finns planer på ökad användning av videoupptagning, men andelen förhör som videodokumenteras är fortfarande mycket låg.

Polisstyrkan är överlag välorganiserad och disciplinerad. Det förekommer sällan uppgifter om korruption inom polisväsendet. Kritik mot bristfälliga undersökningar av fall som rör övergrepp från poliser förekommer däremot.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Inga kända uppgifter om straffrihet eller ansvarsfrihet förekommer. Det förekommer inga rapporter om amnestier eller andra former av ansvarsfrihet. I fall då myndighetsföreträdare har begått brott utkrävs ansvar.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Japan är en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem och konstitutionell monarki. Kejsaren är enligt konstitutionen ”symbol” för staten och för folkets enighet men saknar politisk makt.

Politiska rättigheter är lagstadgade och respekteras överlag. Valen i Japan är fria och rättvisa och några uppgifter om valfusk förekommer inte. En fungerande opposition finns och kan verka fritt. Högsta domstolen har dock vid upprepade tillfällen förklarat japanska parlamentsval icke-konstitutionella med anledning av att röster från landsbygden ges tyngre vikt än de från städerna. Valkretsarna har ändrats flera gånger för att åstadkomma en mer proportionerlig representation, men diskrepansen kvarstår.

Parlamentet består av ett underhus och ett överhus. Det finns tre typer av val: val till underhuset som hålls vart fjärde år eller vid parlamentets upplösande, val till överhuset som hålls vart tredje år för att tillsätta hälften av ledamöterna samt lokala val som hålls vart fjärde år i landets prefekturer, städer och mindre samhällen. Det senaste valet till överhuset ägde rum i juli 2016 och det senaste valet till underhuset i oktober 2017. Nästa val till överhuset planeras hållas i juli 2019.

Den kvinnliga representationen i landets regering och parlament är låg. I parlamentets underhus är andelen kvinnliga ledamöter endast 10,1 procent (47 av 465 ledamöter) och i överhuset 20,7 procent (50 av 242 ledamöter). Av regeringens 20 ministrar är bara 1 kvinna. I Interparlamentariska unionens (IPU) jämställdhetsrankning, där andelen kvinnliga ledamöter i olika länders parlament jämförs, rankades Japan på plats 165 av 193 länder 2018.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhällesorganisationer är fria att bedriva verksamhet i landet, men är relativt svaga och saknar en stark påverkan på den offentliga debatten. Detta uppges av civilsamhällsorganisationerna själva bero på det låga samhällsengagemanget hos stora delar av befolkningen, brist på erfarna ledare i organisationerna och att dessa inte uppfattas som trovärdiga av

allmänheten. Civilsamhällesorganisationerna återfinns främst på gräsrotsnivå och engagerar sig i enskilda lokala frågor. Få har lyckats etablera sig på nationell nivå. Dialog mellan det civila samhället och myndigheterna förekommer, men civilsamhällets röst får inte samma genomslag som exempelvis näringslivets intressen.

Människorättsförsvarare är fria att bedriva verksamhet och rikta kritik mot regeringen.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Japansk lag förbjuder tortyr och annan omänsklig behandling. FN:s kommitté mot tortyr har dock kritiserat Japan för att landet saknar en lagstadgad definition av tortyr. Kommittén och flera civilsamhällesorganisationer har vidare kritiserat såväl tillvägagångssätt under polisförhör som förhållandena i japanska häkten och fängelser. Uppgifter förekommer om att polis och fängelsepersonal både fysiskt och psykiskt misshandlar intagna. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har uttryckt oro för att detta ökar risken för framtvingade erkännanden som sedan läggs till grund för dom. Det förekommer vidare uppgifter om kroppslig bestraffning i landets fängelser.

Fängelseförhållandena motsvarar internationell standard, men vissa fängelser saknar luftkonditionering under den mycket varma sommaren samt tillräckliga värmesystem under vintern. Enligt uppgifter har det hänt att intagna fått köldskador. Vidare förekommer överbeläggning, såväl i fängelser för män respektive kvinnor. Från vissa fängelser rapporteras också om otillräcklig hälsovård och brist på läkare, särskilt vad gäller psykisk hälsa och psykiska funktionsnedsättningar. Detta gäller även i ungdomsfängelser och för personer som sitter frihetsberövade under utredning i migrationsärenden samt i väntan på utvisning. Utländska observatörer har rapporterat att tillgången till tandvård är minimal samt att tillgång till palliativ vård saknas.

Regeringen tillåter i allmänhet civilsamhällesorganisationer att besöka fängelser. Det förekommer dock kritik mot avsaknaden av insyn, då det är justitieministeriets tolkar som används vid besök av internationella

organisationer under intervjuer med de intagna och då ministeriet även sköter logistiken kring besöken.

Människohandel förekommer. Särskilt kvinnor från minoriteter och migranter drabbas. Japansk lagstiftning saknar ett omfattande förbud mot alla former av människohandel. Lagföring av handlingar som kan karaktäriseras som människohandel sker istället inom ramen för straffbestämmelser om bland annat prostitution och människorov. Nyligen har dock Japan vidtagit flera positiva åtgärder. Bland annat har en interministeriell arbetsgrupp för bekämpning av barn- och tvångsprostitution upprättats. Vidare har en översynsmekanism för de utländska personer som kommit till Japan via lärlingsprogram upprättats, i syfte att motverka att de utsätts för tvångsarbete och sexuella övergrepp. Japan har även anslutit sig till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet.

Dödsstraff

Japan är ett av få industriländer som tillämpar dödsstraff. Dödsstraff utdöms för särskilt bestialiska mord och massmord. Åldersgränsen för dödsstraff är 18 år. Avrättning sker genom hängning. Under perioden 2012 till 2018 ägde 36 avrättningar rum, varav 15 utfördes under 2018. Det är den högsta siffran på ett decennium. Antalet personer som har dömts till döden och väntar på avrättning var 121 vid utgången av 2018.

Dödsdömda sitter på samma anstalter som andra interner men hålls ofta i isoleringscell. Besök av anhöriga är strängt övervakade och deras möjlighet till motion och annan sysselsättning än religiösa ceremonier är starkt begränsad.

Enligt lag ska avrättning ske inom sex månader från det att domen vunnit laga kraft. I praktiken dröjer det dock ofta många år. Under denna tid har dödsdömda interner vanligen liten eller ingen kontakt med omvärlden, med undantag för fångvaktare och besök av anhöriga samt juridiska ombud. De långa perioderna av isolering har gett upphov till kritik från FN-kommittéer och civilsamhällesorganisationer. Japan har även kritiserats för att internerna inte får vetskap om tidpunkten för avrättning förrän några timmar innan den verkställs. Anhöriga och juridiska ombud får besked om avrättningen först efter dess verkställande.

Debatten om dödsstraff har länge stått stilla. Flera civilsamhällesorganisationer arbetar dock aktivt mot dödsstraffet. År 2016 tog också det japanska advokatsamfundet ställning mot dödsstraffet. Samfundets mål är ett avskaffande av dödsstraffet före 2020, då FN:s kriminalpolitiska kongress ska hållas i Japan.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Japansk lag förbjuder godtyckliga frihetsberövanden och staten respekterar i allmänhet detta förbud. Polisen kan hålla en person i upp till 23 dygn efter beslut av åklagare. Åklagare kan lägga till nya åtalspunkter och den misstänkte hållas häktad under mycket långa perioder. Förfarandet har på senare tid uppmärksammats internationellt.

Situationen för häktade i Japan har kritiserats. FN:s kommitté mot tortyr har bland annat kritiserat systemet med så kallade ersättningsfängelser (daiyō kangoku), som är celler på polisstationen där misstänkta kan hållas häktade under långa perioder i väntan på åtal och som inte lever upp till internationell standard.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Respekten för yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet, är relativt god och skyddas i konstitutionen. Situationen har dock försämrats på senare år. FN:s specialrapportör för åsikts- och yttrandefrihet har uttryckt oro över journalisters möjligheter till oberoende rapportering. I Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex för 2018 rankas Japan på plats 67 av 180 länder och bedöms ha påfallande problem. Rankningen är en klar försämring jämfört med år 2010 då landet låg på plats elva.

En av de huvudsakliga orsakerna bakom den negativa utvecklingen anses vara lagstiftning som trädde i kraft 2014. Den aktuella lagen, som har fått omfattande kritik, innebär att personer som avslöjar statshemligheter kan få upp till tio års fängelse. Lagen har kritiserats för att den inte erbjuder något skydd för visselblåsare och för att den möjliggör för myndigheter att dölja obekväma uppgifter. Ännu har ingen journalist fällts med hänvisning till lagen. Enligt uppgifter har den likväl lett till ökad självcensur inom journalistkåren.

Vidare har specialrapportören konstaterat att det japanska systemet med så kallade journalistklubbar (kisha clubs) på japanska ministerier, organisationer och företag innebär en risk för att journalister utsätts för påtryckningar. Systemet innebär att presskonferenser enbart hålls för medlemmar i journalistklubben och har kritiserats för att försvåra rapporteringen för icke-medlemmar, bland annat utländska medier och frilansjournalister.

Det förekommer inga uppgifter om att myndigheterna skulle inskränka tillgången till, eller bedriva olaglig övervakning av, kommunikation på internet.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten respekteras i allmänhet. Rätten att ansluta sig till politiska och fackliga organisationer skyddas i konstitutionen. Demonstrationer tillåts. Fackföreningar verkar utan inskränkningar men organiseras inom företagen snarare än inom den industri där företaget verkar. Knappt 18 procent av den totala arbetsstyrkan är fackligt ansluten. Arbetstagarorganisationen Rengo är med sina närmare sju miljoner medlemmar landets största.

Religions- och övertygelsefrihet

Religions- och övertygelsefriheten respekteras i allmänhet. Konstitutionen garanterar religionsfrihet för alla och klargör att religiösa organisationer inte får erhålla några förmåner från staten och att de inte får utöva något politiskt inflytande. Ingen får heller tvingas att delta i religiösa aktiviteter.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Rätten till arbete, kollektiv förhandling och strejkrätten skyddas i Japans konstitution. Det finns inga uppgifter om att barnarbete förekommer.

Behovet av att öka kvinnors deltagande på arbetsmarknaden har uppmärksamrats alltmer under senare år på grund av landets demografiska och ekonomiska problem. En viktig del av regeringens

ekonomiska politik är att öka andelen arbetande kvinnor och numera arbetar omkring 70 procent av alla kvinnor mellan 15 och 64 år.

I och med en ökad användning av deltids- och korttidskontrakt saknar dock 40 procent av arbetskraften fast anställning, något som innebär sämre arbetsvillkor och lägre löner. År 2018 hade mer än hälften av alla arbetande kvinnor deltids- eller korttidskontrakt, en nästan dubbelt så stor andel som för män.

Dödsfall på grund av överansträngning i arbetet, så kallad *karōshi*, har varit ett uppmärksammat problem i Japan sedan 1980-talet. Mycket övertidsarbete samt ett systemiserat underrapporterande av övertid är ett utbredd problem. *Karōshi* drabbar framförallt äldre män, men på senare år har allt fler kvinnor och unga personer drabbats. Enligt regeringens vitbok om *karōshi*, som publicerades hösten 2018, hör lärare och vårdpersonal nu till de främsta riskgrupperna. Diskussionen om övertidsarbete och dödsfall relaterade därtill har intensifierats efter flera uppmärksammade fall 2016.

Japan har ratificerat sex av ILO:s åtta kärnkonventioner. Konventionerna om diskriminering (nr 111) och avskaffande av tvångsarbete (nr 105) har inte ratificerats. Japan har som hinder för att ratificera konvention 105 angett förekomsten av nationell lagstiftning som möjliggör fängslande av offentliganställda initiativtagare till olagliga strejker. Gällande konvention 111 har det angetts att en ratificering har skjutits upp på grund av tidskrävande förhandlingsprocesser med arbetsmarknadens parter. Genom det ekonomiska partnerskapsavtalet mellan EU och Japan som undertecknades i juli 2018 har Japan dock åtagit sig att verka för att ratificera dessa två konventioner.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Medellivslängden i Japan är 81,1 år för män och 87,1 år för kvinnor, vilket är högst i världen. Hälso- och sjukvården är väl utbyggd och tillgången därtill god. Den psykiatriska vården håller dock en förhållandevis låg kvalitet och det sociala stigmat kring psykisk ohälsa är stort. Mödra- och barnadödligheten är mycket låg. Abort är tillåtet men kräver godkännande från kvinnans partner och omfattas inte av den allmänna sjukförsäkringen.

Landets sjukförsäkringssystem omfattar samtliga medborgare. Den allmänna sjukförsäkringen innebär att staten står för 70 procent av vårdkostnaderna och patienten för de resterande 30 procenten. För äldre personer minskas de egna kostnaderna stegvis. Vidare finns en form av högkostnadsskydd för att sjukvårdsavgifterna inte ska bli för höga i förhållande till inkomsterna i ett hushåll.

Kärnkraftsolyckan i Fukushima 2011 har inneburit en utmaning. Fortfarande bor tusentals evakuerade personer kvar i tillfälliga bostäder. Bland dessa har rapporterats ökade fall av psykiska problem till följd av levnadsförhållandena och oro för strålning. På grund av oron för strålning utomhus har också den fysiska aktiviteten bland barn i närområdet minskat. Flera civilsamhällesorganisationer uppger att tillgången till korrekt information om strålningsrisker varit begränsad, liksom tillgången till hälsokontroller och vård för personer i de drabbade områdena.

Rätten till utbildning

Rätten till utbildning fastslås i konstitutionen och den obligatoriska nioåriga grundskolan tillhandahålls utan kostnad. Kommunala gymnasieskolor är avgiftsfria för de flesta barn men höginkomsttagare måste betala en viss avgift för sina barns gymnasiestudier. Avgiftsfriheten gäller inte elever vid koreanska skolor och avgifter för skolutflykter, skoluniformer och annan utrustning är vanligt förekommande. Det finns många privata grund- och gymnasieskolor som långt ifrån alla barn har möjlighet att gå i på grund av skolornas mycket höga terminsavgifter.

Så gott som samtliga elever i grundskolan går vidare till gymnasiet. Omkring 52 procent av de manliga eleverna och nästan 57 procent av de kvinnliga eleverna går vidare till högre utbildning. Sommaren 2018 uppdagades att ett prestigefyllt universitet i Tokyo systematiskt hade manipulerat resultat från sina inträdesprov under flera år i syfte att hålla antalet kvinnliga studenter nere, något som väckte stor medial uppmärksamhet.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Levnadsförhållandena och den ekonomiska och sociala utvecklingen i Japan är mycket goda. Japan rankas på plats 19 av 189 länder i UNDP:s index för mänsklig utveckling. I allmänhet lever man materiellt sett väl, med god tillgång till hälsovård, utbildning, arbete och boende.

Ensamstående föräldrar och pensionärer har dock ofta svårt att få hushållsekonomin att gå ihop. Inkomstskillnaderna har ökat under senare år. Även den relativa fattigdomen har ökat. Socioekonomiska skillnader föreligger främst mellan befolkningen i storstäder jämfört med landsbygden samt mellan fast anställda och personer som är korttids- eller deltidsanställda. Generellt sett har kvinnor lägre lön och lägre pension än män och en stor andel av Japans fattigpensionärer är kvinnor.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Konstitutionen garanterar allas likhet inför lagen och förbjuder diskriminering bland annat på grund av kön. Det finns särskild lagstiftning som reglerar könsbaserad diskriminering på arbetsmarknaden. Någon särskild lag för att motverka diskriminering av kvinnor från utsatta minoriteter finns däremot inte. Lagstiftningen saknar också en tydlig definition av begreppet könsbaserad diskriminering som inkluderar direkt och indirekt diskriminering i både den offentliga och den privata sfären.

FN:s kommitté för avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor har bland annat kritiserat Japan för förekomsten av direkt diskriminerande bestämmelser i landets civilkod. Enbart kvinnor är förhindrade att gifta om sig inom en viss tid efter äktenskapsskillnad och giftasåldern är 18 år för män men 16 år för kvinnor.

Andelen kvinnor som arbetar har ökat över tid men mindre än hälften av alla arbetande kvinnor är heltidsanställda. Vidare lämnar omkring 60 procent av alla japanska kvinnor sitt jobb efter att ha fött sitt första barn och andelen kvinnor med barn under sex år som arbetar är den lägsta bland OECD-länderna. Brist på förskoleplatser, långa arbetsdagar, overtidsarbete och stereotypa könsroller där kvinnan innehar

huvudansvaret för hushållsarbetet är några faktorer som bidrar till att kvinnor ofta tvingas välja mellan karriär och familj.

Sexuella trakasserier och diskriminering av kvinnor är vanligt förekommande i arbetslivet. Vidare är det japanska lönesystemet, som premierar ålder och antal år tillbringade inom samma företag, ofördelaktigt för kvinnor som har varit borta från arbetet exempelvis i samband med barnafödande. År 2017 var löneskillnaden mellan män och kvinnor den näst största bland OECD-länderna.

Den kvinnliga representationen i landets regering och parlament är låg. Samhällsinstitutioner och näringsliv domineras av män. Socialförsäkrings- och skattesystemen utgår från familjen som enhet snarare än individen. Systemens utformning gynnar familjer med en familjeförsörjare, vilket undergräver ekonomiska incitament för att kvinnor ska förvärvsarbeta. Regeringen har konkreta jämställdhetsmål exempelvis i fråga om andelen kvinnor i ledarpositioner samt i landets politiska församlingar men effektiva åtgärder för att se till att målen nås saknas.

Det finns ett tabu kring sexualbrott i Japan och på grund av socialt stigma är det ovanligt att våldtäkter polisanmäls. Enligt den senaste statliga undersökningen, från 2014, väljer bara 4 procent av de som utsätts för sexuellt våld att anmäla. Polisen är ofta ovillig att ta emot anmälningar av sexualbrott med hänvisning till att de är svåra att utreda. Antalet kvinnojourer och hjälpcenter ökar men är fortfarande begränsat. Vad gäller våld i nära relationer har antalet anmälningar och samtal till hjälplinjer och jourer ökat kraftigt de senaste åren. Enligt flera undersökningar uppger cirka var tredje vuxen kvinna att hon har utsatts för våld av sin partner.

Eftersom abort inte omfattas inte av den allmänna sjukförsäkringen beror möjligheten till abort på kvinnans ekonomiska situation. För att genomföra aborten krävs vidare ett skriftligt godkännande av kvinnans partner.

Trots att prostitution är olagligt finns en mycket omfattande sexhandel och människohandel förekommer. Offren kommer främst från Kina och andra länder i Asien samt från Östeuropa och Latinamerika. De luras till

Japan med löften om arbete i exempelvis restaurang eller fabrik, men tvingas sedan till arbete på bordeller, barer och eskortföretag. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering mot kvinnor har rapporterat att tvångsarbete och sexuella övergrepp även drabbar vissa utländska kvinnor som kommer till Japan via de statliga lärlings- och utbildningsprogrammen Industrial Training Program och Technical Internship Program. Detta efter att kvinnorna fråntagits sina pass och utsatts för hot om att skickas hem.

Barnets rättigheter

Barns rättigheter skyddas överlag i lagstiftningen och konstitutionen förbjuder exploatering av barn. Sexuell exploatering av barn förekommer dock i olika former. Landets förbud mot prostitution har många kryphål och tonårsprostitution av framförallt flickor (enjo kōsai) förekommer. Det finns också en växande marknad för så kallad joshi kōsei-verksamhet, där minderåriga flickor i gymnasieålder utför tjänster såsom massage eller servering. Det finns kopplingar mellan sådana verksamheter och prostitution. Distribution och innehav av barnpornografi är olagligt men lagen omfattar inte barnpornografiskt innehåll i tecknade serier.

Kroppslig bestraffning av barn i familjen är tillåtet. Skolaga är förbjudet men relativt vanligt förekommande. De senaste åren har det rapporterats om en ökad medvetenhet om våld mot barn. Japansk polis rapporterade år 2018 över 80 000 fall av misstänkt barnmisshandel till sociala myndigheter. Det är den högsta siffran som har noterats och 22,4 procent högre än året innan. Enligt lagen om förebyggande av barnmisshandel är myndigheter, läkare och lärare skyldiga att rapportera fall där barn misstänks fara illa. Lagen ger sociala myndigheter rätt att förbjuda föräldrar som allvarligt misshandlar sina barn att ha kontakt med dem. Tokyo prefektur planerar att förbjuda barnaga. Förslaget innehåller emellertid inga tvingande åtgärder.

Gemensam vårdnad erkänns inte i Japan varför många barn förlorar kontakten med den ena föräldern efter skilsmässa. Problem med verkställighet av vårdnadsbeslut har uppmärksammats efter flera fall där den ena föräldern har beviljats vårdnad och den andra föräldern vägrar rätta sig efter domstolens beslut. Japansk lagstiftning säkerställer inte

betalning av underhåll till barnet om föräldrarna vid en skilsmässa inte når någon uppgörelse, vilket kan leda till en svår ekonomisk situation för barnet och den förälder som barnet lever med. Japan har anslutit sig till Haagkonventionen om bortföranden av barn. Landets lagstiftning gynnar dock japanska medborgare i fall då barn bortförs av den ena föräldern i ett internationellt äktenskap.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Diskriminering på grund av ras är förbjuden enligt konstitutionen men det finns ingen allmän lagstiftning som förbjuder all form av diskriminering på grund av nationalitet, etnicitet eller härkomst. Vidare saknas en lagstadgad definition av rasdiskriminering och det finns inte något nationellt organ som arbetar för att motverka sådan diskriminering. En lag mot diskriminering av den kastliknande minoriteten burakumin trädde dock i kraft 2016. Burakumin har traditionellt arbetat med sysslor som ansetts orena (såsom slaktare och läderarbetare) och har sedan århundraden utsatts för diskriminering.

FN:s specialrapportör om rasism m.m. har konstaterat att olika former av diskriminering och främlingsfientlighet förekommer mot personer som tillhör minoriteter, bland andra burakumin och urfolket ainu. Först år 2018 erkände regeringen ainu som ett urfolk, vilket formellt innebär ett utökat skydd. Skyddet för deras rättigheter samt rätt till land och naturresurser är dock alltjämt otillräckligt och det föreligger skillnader i utbildningsnivå, anställning och levnadsförhållanden jämfört med den övriga befolkningen.

Civilsamhällesorganisationer på den japanska ögruppen Ryukyuöarna (vars huvudö är Okinawa) har under många år verkat för att urfolket där ska få samma formella erkännande som ainu. Trots deras unika etnicitet, historia, kultur och traditioner erkänner inte Japan befolkningen på Ryukyuöarna som ett urfolk. Detta har kritiserats av såväl FN:s kommitté för mänskliga rättigheter som kommittén för avskaffande av rasdiskriminering. Unesco listar Ryukyuspråken i sin världsatlas över hotade språk och FN-kommittéerna har uppmanat Japan att vidta åtgärder för att bättre skydda rättigheter för personer från urfolk.

Personer som tillhör minoriteter är svagt representerade i de politiska institutionerna. Diskrimineringen av minoriteter är särskilt påtaglig avseende ekonomiska och sociala rättigheter. Den tar sig bland annat uttryck i marginalisering på bostads- och arbetsmarknaden samt i utbildningssystemet. Vissa företag rapporteras fortfarande köpa förbjudna listor med namn på tidigare burakumin för att undvika anställning av personer med sådan härkomst. De socioekonomiska skillnaderna mellan burakumin och övriga befolkningen är stora.

Koreaner är en diskriminerad minoritet i Japan. Antikoreansk hatretorik har förekommit i Japan i flera år, vilket har föranlett kritik från FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering. En lag om avskaffande av rasistisk hatpropaganda antogs 2016 men dess tillämpningsområde är mycket begränsat. Lagen har kritiserats för att vara verkningslös, särskilt då den saknar straffbud och inte innebär något förbud mot hatpropaganda.

Det förekommer uppgifter om direkt diskriminering av personer av utländsk härkomst på offentliga platser såsom restauranger, badhus, hotell och butiker, bland annat i form av skyltar som anger att enbart japaner har tillträde. Denna diskriminering kan drabba både utlänningar och japaner som anses ha ett utländskt utseende. I en undersökning genomförd av Japans justitieministerium 2017 uppgav 30 procent av de 4 250 svarande utländska medborgarna att de hade upplevt diskriminering. Det förekommer uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden av personer av utländsk härkomst, främst mörkhyade asiater och personer av afrikansk härkomst.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Japan saknar specifik lagstiftning som skyddar hbtq-personers rättigheter och sexuell läggning eller könsidentitet omfattas inte av diskrimineringslagstiftningen. Det finns samtidigt inte några förbud kopplade till sexuell läggning eller identitet.

Det finns få offentliga personer i det japanska samhället som är öppet hbtq. Det japanska samhället präglas av ett ideal om likformighet, vilket bidrar till att få hbtq-personer vill vara öppna med sin läggning eller identitet. Enligt Human Rights Watch förekommer mobbning av hbtq-

personer i skolan. Brister i lärarutbildningen om hbtq-personers situation bidrar till att de som försöker rapportera mobbning till skolpersonalen inte sällan själva skuldbeläggs eller utsätts för ytterligare kränkningar. Rapporter förekommer om diskriminering på arbetsmarknaden och om att hbtq-personer nedvärderas och kränks av polis och åklagare i samband med brottsutredningar, även som brottsoffer.

Fram till 2017 innehöll japansk lagstiftning ett våldtäktsbegrepp som bara innefattade samlag i form av vaginal penetrering vilket innebar att våldtäkt vid anal- och oralsex samt mot män inte var kriminaliserat. Sedan lagstiftningen ändrades omfattas nu flera sexuella handlingar. Landets förbud mot prostitution omfattar fortfarande bara vaginal penetrering.

För att transpersoner ska kunna genomgå könskorrigering krävs att de först får diagnosen könsidentitetsstörning och sedan genomgår sterilisering.

Hbtq-organisationer verkar fritt i samhället och en ökad aktivitet har noterats det senaste decenniet. Pridefestivaler har anordnats i princip årligen på olika platser i Japan sedan 1994, men har först på senare år lockat till sig ett större antal besökare. Pridefestivaler hålls nu årligen i Tokyo, Fukuoka och Osaka.

Det finns ingen allmän partnerskapslagstiftning, men sedan 2015 har vissa stadsdelar i Tokyo och städer runt om i landet beslutat att tillåta registrering av hbtq-par.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Japan har ett mycket lågt flyktingmottagande. Den mycket restriktiva japanska tolkningen av flyktingkonventionen och en snäv definition av flyktingbegreppet gör att få personer tillerkänns flyktingstatus i Japan. År 2017 ansökte 19 628 personer om asyl, ett för Japan rekordhøgt antal. Av dessa beviljades totalt 20 asylansökningar. Detta föranledde stark kritik mot regeringen, främst internationellt men också från inhemska flyktingorganisationer. Det finns ett system för överklagande av avslag på asylansökningar i form av en kommitté, som ser över besluten och ger rekommendationer. Regeringen följer dock inte alltid kommitténs rekommendationer vilket har kritiserats av civilsamhällesorganisationer.

FN:s kommitté mot tortyr har riktat kritik mot att asylprocessen tar alltför lång tid och mot att asylsökande hålls frihetsberövade under långa perioder i väntan på utvisning. Civilsamhällesorganisationer har rapporterat om övergrepp mot asylsökande. De flesta asylsökande har inte rätt att arbeta, kan inte ansluta sig till det nationella sjukvårdssystemet och kan inte komma i åtnjutande av socialbidrag eller andra sociala förmåner. Asylsökande erbjuds oftast inget juridiskt stöd från regeringen, men det japanska advokatsamfundet finansierar ett program som erbjuder gratis juridiskt stöd till de som inte har tillräckliga finansiella medel. Humanitär hjälp från Refugee Assistance Headquarters, ett organ knutet till utrikesministeriet, är ofta asylsökandes enda inkomstkälla.

Japan har en mycket begränsad invandring men antalet migranter har ökat de senaste åren. Det förekommer rapporter om overtidsarbete, tvångsarbete och övergrepp mot migranter. De statliga lärlings- och utbildningsprogrammen används ofta för att förmedla billig arbetskraft. I många fall vågar utsatta migranter inte rapportera om våld, övergrepp eller exploatering av rädsla för att förlora jobb eller tillstånd att arbeta i Japan.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Japan har antagit flera lagar som syftar till att avskaffa diskriminering mot personer med funktionsnedsättningar och tillförsäkra dem ett värdigt liv och åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. I praktiken är dock personer med funktionsnedsättningar tillgång till arbete, utbildning och olika tjänster begränsad. Deras tillgång till offentliga platser är också begränsad, men ansträngningar görs för att anpassa offentliga platser samt arbetsmiljöer och bostäder för personer med funktionsnedsättningar. Enligt lag krävs tillgänglighetsanpassning av nya byggnader.

År 2016 trädde en ny lag om avskaffande av diskriminering mot personer med funktionsnedsättningar i kraft. Lagen förbjuder diskriminering och fordrar att arbetsgivare gör rimliga ansträngningar för att anpassa både arbetsmiljön och arbetssättet till personer med funktionsnedsättningar. Lagen har dock kritiserats för att sakna en tydlig definition av vad diskriminering innebär samt för att den inte tydligt anger hur långt arbetsgivarens skyldigheter sträcker sig.

Enligt lagen om anställningsfrämjande av personer med funktionsnedsättningar måste en viss andel av arbetsstyrkan inom den offentliga sektorn samt inom privata företag och organisationer utgöras av personer med funktionsnedsättningar, förutsatt att det finns minst 50 anställda på arbetsplatsen. Arbetsgivare som inte följer detta riskerar böter. Flera fall av försök att kringgå bestämmelserna har avslöjats det senaste året. Lagen har kritiserats för att bötessummorna är alltför låga för att förmå arbetsgivare att anställa personer med funktionsnedsättningar.

Psykisk funktionsnedsättning är stigmatiserat och det finns brister i vården av personer med psykiska funktionsnedsättningar, särskilt inom kriminalvården.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Japan

Sverige arbetar aktivt inom områden såsom jämställdhet och yttrandefrihet samt för ett avskaffande av dödsstraff i Japan, både genom EU och bilateralt. Sverige verkar också för hbtq-personers rättigheter. Arbetet bedrivs genom offentlig diplomati, seminarier, sociala medier och andra kanaler, samt genom påverkansarbete vis-à-vis beslutsfattare.

EU-kretsen har lokalt tagit fram en strategi för mänskliga rättigheter och demokrati 2016–2020. Denna fokuserar på dödsstraff, fängelsevillkor, jämställdhet, icke-diskriminering, pressfrihet och civilsamhället. Sverige var 2017 ordförande i det lokala EU-arbetet rörande mänskliga rättigheter. Genom det ekonomiska partnerskapsavtalet och det strategiska partnerskapsavtalet mellan EU och Japan kan dialogen om mänskliga rättigheter och demokrati fördjupas.

Det finns inga kända svenska civilsamhällesorganisationer på plats i Japan.

Japan samarbetar nära med FN och specialrapportörer tillåts komma in i landet. Flera FN-organ finns på plats i Japan, bland annat UNHCR, UNDP, UN Women, Unicef och OCHA. ILO och IOM finns också i Japan liksom Rädda Barnen och Amnesty International.

Japan deltar aktivt i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) och granskades 2017. Sverige och flera andra länder lyfte fram avskaffande av dödsstraff och förbättrade fängelsevillkor. Japan noterade rekommendationerna.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet är Japan inte part till.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR) ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt är Japan inte part till.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1995.

Konventionen om avskaffandet av all slags av diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, CEDAW) ratificerades år 1985. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt är Japan inte part till.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades år 1999. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr är Japan inte part till.

Konventionen om barnets rättigheter (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2004 respektive år 2005.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades år 2014.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances, ICED*) ratificerades år 2009.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1982.

Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*) ratificerades år 2007.